

Odraz interkulturních vztahů v srbské a rumunské frazeologii

Barbora Krucká

This research examines the reflection of intercultural relations of Serbian and Romanian speech community members in their phraseology. It also focuses at the auto-stereotypes and hetero-stereotypes present in phraseology. As a shared collective experience imposed in the language, phraseology also entails the summary of judgments about the world of a particular speech community, and thus its relationship to its own culture, as well as to different cultures. Proverbs and phrases from the collections of proverbs form a corpus, which is quantitatively analysed. This results in a view of perception of their own nation and ethnical, national and religious groups members in prolonged contact with Serbian and Romanian speech community.

Keywords: Phraseology, Serbian, Romanian, intercultural, language contact

1. Úvod: Proč, co a jak

1.1 Proč

Příslloví jsou stručně a jadrně stylizované soudy obsahující zásady nebo zevšeobecněné zkušenosti kolektivu (Vlašín, 1984, str. 256). Obsahují všeobecně uznávanou pravdu; funkcí přísloví v kulturně autentických situacích je poskytnout radu ne jako osobní názor uživatele, což by bylo možno považovat za urážlivé či trapné jednání, ale jako hlas tradiční autority a kolektivní moudrosti určité společnosti. Jinými slovy, nepromlouvá tu uživatel přísloví, ale zkušenost mnoha předcházejících generací (Salzmann, 1997, str. 198). Příslloví reprezentují jen malou část sdílené kolektivní zkušenosti, která je uložena v jazyce. Každý jazyk podává specifickou, daným jazykovým společenstvím sdílenou interpretaci světa (Vaňková, 2005, str. 27). Mluvíme o *jazykovém obrazu světa* (Vaňková, 2005, str. 27), který má své hranice prostoru společné konceptualizace, jazyk zde funguje jako kulturní a antropologický fenomén.

Na otázku, co je jazykový obraz světa, existuje mnoho odpovědí, které se liší z hlediska různých přístupů k jazyku a textu. Shodují se však v tom, že jde o interpretaci skutečnosti uloženou v jazyce, kterou je možno chápat jako souhrn soudů o světě. Tyto soudy mohou být ustálené v jazyce samém, v jeho gramatických formách, ve slovníku, ve fixovaných textech – např. v příslovích, nebo mohou být jazykovými formami a texty pouze implikované (Vaňková, 2005, str. 65). Základem je sféra každodenního prožívání, které je přirozeně antropocentrické a etnocentrické – z toho důvodu jsou často základem pro

studium jazykových obrazů světa právě folklorní texty. Frazeologie pak zásadně svědčí o charakteru jazykového obrazu světa (Vaňková, 2005, str. 66). Frazeologismy mají stabilní strukturu i význam, jsou to ustálená slovní spojení, expresivní jednotky, které se v jazyce reprodukuje. (Mršević-Radović, 2008, str. 13)

S etnocentrismem souvisí i pojem jazykového společenství. Tento pojem je v mnoha případech zaměnitelný s pojmem »národ«, ale není tomu tak vždy. I příslušníci jednoho národa mohou být členy různých jazykových společenství a naopak jedno jazykové společenství může mít členy z různých národů. Tento částečný překryv má na svědomí národní obrození, které kladlo důraz právě na jazyk coby definiční znak národa. Tento pohled má z hlediska kognitivní lingvistiky své opodstatnění: jazykové společenství, tedy základ novodobého národa, sdílí jeden jazykový obraz světa, podle jiné metafory (Vaňková, 2005, str. 14) nosí jeho členové stejné jazykové brýle, což usnadňuje jejich integraci. Jinak řečeno, všichni ti, kteří sdílejí specifická pravidla mluvení a interpretace řeči a přinejmenším jednu řečovou varietu, patří k řečovému (jazykovému) společenství (speech community) (Salzmann, 1997, str. 202).

Příslíví jako útvar ústní lidové slovesnosti zřídka respektuje hranice národa vyznačené na mapě, proto nemůžeme mluvit striktně o »srbských« nebo »rumunských« příslovích. Jedná se spíše o přísloví, která fungují v srbském či rumunském jazykovém společenství. V tomto výzkumu jsou tedy zahrnuta i přísloví např. z Černé Hory nebo dnešní Moldavské republiky. I tyto oblasti patří do srbského, resp. rumunského jazykového obrazu světa.

Jednou ze základních opozic v jazykovém obrazu světa je antropocentrická opozice vlastní versus cizí, která se projevuje mimo jiné i v jazykových prostředcích, potažmo v příslovích. Jejím extrémním projevem může být xenofobie a nedůvěra k jinakosti, jelikož cizost bývá vnímána negativně. V tomto výzkumu se zaměříme i na otázku, jaký vztah k cizímu, konkrétně k cizím kulturám, se odráží v srbských a rumunských příslovích, stejně jako na vztah ke kultuře vlastní.

1.2 Co

Pokusíme se odpovědět na různé otázky, které v souvislosti s příslovími a interkulturními vazbami vyvstávají: Jaké národní, etnické, jazykové či náboženské skupiny se v příslovích objevují? Jak často se tyto skupiny v příslovích objevují? Existují shody mezi tím, jaké skupiny se objevují v rumunských a srbských příslovích? Jaká přísloví se vyskytují u obou jazykových společenství? Jak reflektují tyto kultury samy sebe v příslovích? V jaké formě se tyto skupiny v příslovích vyskytují? Jak je vnímána opozice cizí versus vlastní?

1.3 Jak

Příslíví jako žánr ústní lidové slovesnosti jsou součástí »živého organismu jazyka«. To znamená, že spolu s ním se neustále proměňují: zastarávají, vycházejí z módy i z úzu, zároveň vznikají nová a některá starší jsou aktualizována. Jazykové proměny těsně souvisí s proměnami historických okolností, mimo jiné i interkulturních vazeb – takže je pravděpodobné, že v dnešních frazeologismech bychom našli jiná etnika i jiné kontexty než v příslovích zachycených na konci 18. století. Příslíví zachycená ve sbírkách, z nichž pro

tento článek čerpáme, jsou pochopitelně jakousi ozvěnou jazyka své doby, proto i výsledky analýzy budou retrospektivním popisem jazykové situace.

Zdrojem pro analýzu jsou tedy sbírky srbských a rumunských přísloví, jež se ovšem nutně liší kvalitou zpracování – od odborných přehledů přes výkladové a překladové slovníky po sbírku citátů a vzletných slov. Z toho důvodu se zaměříme pouze na znění konkrétních přísloví, bez rozlišení, z jaké oblasti pocházejí, neboť to není vždy uvedeno.

Tento výzkum se nevěnuje obsahu a významu přísloví, proto jsou ponechána v původním znění. Kromě toho se s překladem přísloví pojí nutnost postihnout jak jejich formální stránku, tak přenesený, metaforický význam, na němž je většina přísloví založena, což by vyžadovalo doslovný překlad s vysvětlením nebo přiblížení pomocí českého přísloví. K tomu saháme pouze v případech, že je význam přísloví podstatný pro konkrétní analýzu.

2. Zdroje, materiál a analýza

2.1 Zdroje

Srbská přísloví již v 19. století sebral a uspořádal velký srbský duch Vuk Karadžić. Na jeho odkaz navázali i další srbští badatelé, proto je nám dnes k dispozici vědecky uspořádaná a okomentovaná sbírka národních přísloví, z níž jsme čerpali i pro tento výzkum: Srpske narodne poslovice (Karadžić, 1965).

V případě rumunských přísloví jsou dostupné zdroje velmi různorodé, žádný z nich nedosahuje rozsahu a úrovně Karadžićovy sbírky, nicméně i zde se podařilo nasbírat srovnatelné množství materiálu k analýze. Rumunská přísloví pocházejí ze tří sbírek (Bălan, 1974), (Muntean, 1967), (Zanne, 1959) a dvou vícejazyčných slovníků (Gruber, 1973), (Lefter, 1978).

2.2 Materiál

Z uvedených sbírek se k tématu vztahuje 76 přísloví rumunských a 105 srbských, která je možno nalézt v příloze; rumunská jsou přepsána podle nových pravidel rumunského pravopisu, srbská jsou transkribována do latinky.

2.3 Analýza

2.3.1 Jaké národní, etnické, jazykové či náboženské skupiny se v příslovích objevují?

Souhrnně můžeme říci, že se v srbských a rumunských příslovích setkáme s Rumuny, Srby, Cikány, Turky, Šváby, Vlchy, Němci, Rusy, Moldavany, Řeky a Albánci. Kromě těchto skupin jsou zmíněny ještě další země: Anglie, Hercegovina, Chorvatsko, Bosna, Kraňsko (Slovinsko), Ardeal (Sedmihradsko); v jednom rumunském přísloví se objevuje i Evropa.

Tyto pojmy je potřeba vysvětlit; jak bylo zmíněno výše, dnešní pojetí národa a národnosti se nekryje s jejich názvy před národním obrozením. Proto též pojmy zmíněné v příslovích mají jiné sémantické pole než jejich dnešní homonyma.

Celkem bez komplikací je vymezení pojmů Rumun (*român*) v rumunských příslovích a Srb (*Srbin*) v srbských: jedná se o označení příslušníků vlastního jazykového a kulturního společenství (Oprea, 2005, str. 34); (Simić, str. 13).

Podobně neměnný je i výraz Cikán (*țigan*, *Ciganin*): jedná se o příslušníka etnika, původem z Indie, rozšířeného téměř po celém světě, které žije v některých oblastech seminomádským životem (Oprea, 2005, str. 42).

Pojem Turek, zejména v srbské kulturní oblasti, označoval i muslima, jak je vidět např. v přísloví *Turci polje, a Latini morje, a Hrišćani drvlje i kamenje*, kde jsou Turci postaveni na roveň latinům, tj. katolíkům, a křesťanům (v tomto kontextu pravoslavným), nebo *Tako Tursku vjeru ne vjerovao*, kde je konkrétně uvedena »turecká víra«; v rumunském jazyce toto slovo označuje pouze příslušníka tureckého národa (Oprea, 2005, str. 45).

Švábi a Němci, kteří vystupují v srbských příslovích, shodně mluví německy; Šváb (Švaba nebo Švabo) je pak název vztahující se k rakousko-uherské monarchii, zatímco Němec (*Nemac*, *Njemac*) pochází z Německa (Simić, str. 15).

O poznání zamotanější je situace s Vlachy (*Vlah*) v srbských příslovích. Řeč může být o obyvateli Rumunska, případně o člověku, který z Rumunska pochází, stejně jako o příslušníku rumunské menšiny v Srbsku. V příslovích se však častěji setkáme s ostatními významy. Vlach jako označení (často pejorativní) příslušníka jiné víry nebo člověka z jiného kraje se vyskytuje v těchto variantách: jako označení příslušníka pravoslavného vyznání, obvykle Srba, kterého takto titulují katolíci a muslimové na území bývalého Rakouska–Uherska; pro muslimy obecně je Vlach název pro křesťany; muslimové z Travniku takto označují katolíky; v jiné oblasti se jedná o katolíky, kteří hovoří novoštokavsky (tedy jako Srbové); v Dubrovniku je Vlachem obyvatel Hercegoviny; konečně pro dalmátské měšťany a ostrovany znamená Vlach sedláka s pozemky. A aby toho nebylo málo, stejné slovo může označovat také Istrorumuna, tedy obyvatele jihozápadní Istrie románského původu (Simić, str. 14).

Naštěstí i v tomto zmatku lze najít společného jmenovatele – z hlediska mluvčího je Vlach někdo, kdo se od něj liší vírou nebo místem původu, tedy v každém případě »ne-našinec«.

Rus (*rus*) je pak člověk původem z Ruska nebo obyvatel Ruska (Oprea, 2005, str. 42), stejně jako Moldavan (*moldovean*) je obyvatelem Moldavska (Oprea, 2005, str. 42). V tomto případě se však jedná spíše o historické území Moldavského knížectví, které je dnes součástí Rumunska.

Řekové (*Grk*, *grec*) mohou být jednak obyvateli Řecka nebo odtamtud pocházet, jednak takto katolíci v některých oblastech Srbska označovali pravoslavné křesťany (Simić, str. 14), (Oprea, 2005, str. 43).

Albánc (*Arbanas*) je příslušníkem albánské národnosti, z Albánie pochází nebo tam žije (Simić, str. 15).

Tímto jsme se seznámili s národy, etnickými a náboženskými skupinami i cizími zeměmi, které se v srbských a rumunských příslovích objevují.

2.3.2 Jak často se tyto skupiny v příslovích objevují?

Zde je potřeba rozdělit si přísloví na rumunská a srbská. V rumunských příslovích se nejčastěji objevuje Cikán (*țigan*) – v 19 příslovích ze 76, následuje Rumun (*român*) se 16 výskyty a Turek (*turc*) s 15 výskyty. S velkým odstupem následuje Rus (*rus*) – 3krát,

Moldavan (*moldovean*) 2krát, jeden Řek (*grec*) a jeden Němec (*nemț*), jedenkrát pak Anglie (*Anglia*) a jednou Evropa (*Europa*).

Sto pět srbským příslovím vévodí Turci (*Turčin*), kteří se objevují 37krát, v těsném závěsu jsou Cikáni (*Ciganin*) s 34 výskyty. 12krát se setkáme s Vlachem (*Vlah*), po čtyřech výskytech má Srb (*Srb*), Šváb (*Švaba*) a Němec (*Nemac*). V jednom přísloví se objevuje Albánc (*Arbanas*) a v jednom Řek (*Grk*). Dvakrát je zmíněna Hercegovina (*Hercegovina*), jednou Chorvatsko (*Hrvatska*), jednou Bosna (*Bosna*), jednou Slovinsko (*Kranj*) a jednou Sedmihradsko (*Erdelj*).

2.3.3 Existují shody mezi tím, jaké skupiny se objevují v rumunských a srbských příslovích?

V příslovích obou jazykových společenství se objevuje, a velmi zhusta, postava Turka a Cikána. Stejně tak nalezneme u obou Řeka a Němce. Sporná je otázka výskytu Rumuna v srbských příslovích – slovo *Vlah*, jak je uvedeno výše, může znamenat i Rumun (ať již z Rumunska, nebo ze srbské menšiny), nicméně je zde také mnoho dalších variant významu. Proto je závěr nejednoznačný – Rumun se v srbských příslovích vyskytovat může, ale nelze to prokázat.

Kromě výše zmíněných skupin se v rumunských příslovích objevuje Rumun, Rus, Moldavan, Anglie a Evropa. V srbských pak Srb, Šváb, Albánc, Vlach, Chorvatsko, Bosna, Hercegovina, Slovinsko a Sedmihradsko.

2.3.4 Jaká přísloví se vyskytují u obou jazykových společenství?

Několik rumunských a srbských přísloví se shoduje jak obsahem, tak formou. Jak v rumunském, tak v srbském jazykovém společenství se objevuje přísloví, volně přeložitelné jako »Turek tě bije, Turek tě soudí«, v obou případech dokonce ve dvou variantách: *Ko te pre? Turčin. A ko te sudi? Turčin./Turčina preš, a Turčin te sudi; Turcul te bate, turcul te judecă./Turcul te taie, turcul te jupoaie.*

Turci objevují shodně ještě jednou: *Turci zeca na kolima hvataju; Turcii gonesc ie-purele cu carul.*

V dalším shodném přísloví vystupuje Cikán: *Zapanulo Ciganinu carstvo, pa objesio svog oca; Țiganul când s-a văzut împărat întâi pe tată-său l-a spânzurat.*

2.3.5 Jak reflektují tyto kultury samy sebe v příslovích?

I zde je nutné podívat se na rumunská a srbská přísloví zvlášť. Zatímco postava Srba (*Srb*) se v příslovích objevuje pouze čtyřikrát, Rumuni (*român*) jsou zastoupeni hned v patnácti příslovích.

Srbové jsou v příslovích srovnáváni s příslušníky jiných národnostních nebo náboženských skupin a v tomto kontrastu jsou charakterizováni: *Ako češ da se osvetiš Turčinu, moli Boga da počne piti rakiju; ako češ da se osvetiš Srbinu, moli Boga da ode u hajduke. Srb*in kosi, Švaba nosi, Srb in bere, Švaba ždere. Čuvaj se stara Turčina a mlada Srbina.

Postava Rumuna v příslovích převážně vystupuje samostatně, jsou jí přímo připisovány určité kvality: *Românu*l nu piere; *Românu*l ține minte; *Românu*l cât trăiește, tot crește; *Românu*l tace și face. I zde se objevuje srovnání s jinými skupinami, je však zastoupeno méně: *Țiganul manâncă când are, românu*l când îi e foame și boierul când vrea bucătârul.

2.3.6 V jaké formě se tyto skupiny v příslovích vyskytují?

Jak v srbských, tak v rumunských příslovích převažuje forma substantiv – pojmenování dané národní, etnické či náboženské skupiny: *Românul nu piere; A fi milă ca țiganul de pilă; Ne zna pijan Vlah, što je gladan Turčin*. V rumunštině se setkáme jak s formou se členem určitým (*Turcul plătește*), tak bez členu (*Tata rus, mama țigan, numai eu de moldovan*). Tato substantiva se pochopitelně objevují v různých tvarech.

Zároveň, zejména v rumunských příslovích, jsou substantiva v naprosté většině v maskulinním tvaru. Femininum se v rumunských příslovích objevuje pouze jednou (*Tata rus, mama rusă, numai Ivan moldovan*); v srbských příslovích o něco častěji (šestkrát), avšak pouze u postavy Cikána, resp. Cikánky (*Traži u Ciganke kisela mlijeka*), jednou je pomocí adjektiva uvedena albánská žena: *Kranjsko zvono, i Arbanaska žena, i gradsko magare, to su najveći mučenici na ovome svetu*. Jednou také najdeme formu neutra, konkrétně pojmenování dítěte: *Udri Ciganče dokle nije tikvu razbilo, a kad razbije, po nehari*.

V substantivní formě jsou kromě národnostních, etnických a náboženských skupin uvedeny i názvy zemí (v jednom případě kontinentu): *Haine de Anglie, petece o mie; Nu te juca cu Europa-n bumbi; Hercegovina sve zemlje naseli, a sebe ne raseli*.

Dále se objevuje tvar adjektivní, opět v různých pádech, číslech i rodech (*Dobândă turcească; A fi cald nemțesc; Tako Tursku vjeru ne vjerovao; Tako me Ciganska torbica ne hranila; Hrvatski most, Šokački post i Njemački gost*).

V adjektivní formě se vyskytuje i pojmenování zemí: *Kranjsko zvono, i Arbanaska žena, i gradsko magare, to su najveći mučenici na ovome svetu; Hrvatski most, Šokački post i Njemački gost; Kao Erdeljski tanjir*.

Celkově velmi výrazně převládá pojmenování příslušníků jednotlivých skupin, a to v substantivní formě a v mužském rodě. Pojmenování zemí se objevuje méně často.

2.3.7. Jak je vnímána opozice cizí versus vlastní?

Kromě přísloví, v nichž se jmenovitě objevují národnostní, etnické či náboženské skupiny, se ještě setkáváme s příslovími, která se týkají vlastní země a národa, zpravidla v opozici k cizíně.

Tento typ přísloví je hojně zastoupen zejména v rumunské slovesnosti, kde najdeme jedenáct přísloví o zemi (ve smyslu vlasti), šest o cizíně a dokonce dvě o cizích jazycích. V srbských příslovích aspekt cizí nebo vlastní domoviny není, zato zde nalezneme tři přísloví o cizincích.

Rumunská přísloví mají jednoznačný postoj k cizí a vlastní zemi, jenž by se dal shrnout českým *Všude dobře, doma nejlépe: Pretitundeni e bine, dar acasă e mai bine; Fie pâinea cât de bună nu-i bună în țara străină; Fie pâinea cât de proastă tot se cheamă țara noastră; Fie pâinea cât de rea tot mai bună în țara mea*. Tento motiv se objevuje u většiny přísloví. Důležitost vlasti podtrhuje přísloví *Pe vrăjmașii țării tale ai tăi vrăjmașii să-i socotești*, tedy nepřátelé tvé země ať jsou i tvými nepřáteli, podobně jako *Cine umblă din țară în țară nu e om* – kdo bloudí ze země do země, není člověk. Najdeme i ekvivalent českého *Jaký kraj, takový mrav: Cum e țara așa și obiceirile*. Prísloví týkající se jazyků však působí opačným dojmem: *Din limbi străine să înveți și în limba ta să scrii, ca neamul tău să-ți luminezi* – tedy z cizích jazyků se uč a svým jazykem piš, abys učil svůj lid. Kromě toho přísloví přiznává, že ani společný jazyk neznamená, že se najde společná řeč: *Una vorbim, bașca ne-nțelegem*.

I v srbských příslovích je postoj k cizincům poněkud rezervovaný: *Tuđemu se po-hvali, a svojemu se požali; Tuđinu se hvali a svojemu pravo kaži*, což by se dalo přeložit jako »cizímu se pochlub, svému řekni pravdu« (případně svému si postěžuj). Nadto i v srbských příslovích platí, že *cizinec není našinec: Tuđ nikad neka ne bude koji svoj biti može*.

Obecně tedy platí, že v příslovích má cizina a cizinci spíše negativní konotace, naopak vlastní země nebo lidé jsou vnímáni pozitivněji.

3. Závěr

Našli jsme odpovědi na otázky, které jsme si položili na začátku tohoto bádání? Pokusíme se shrnout si je: Jaké národní, etnické, jazykové či náboženské skupiny se v příslovích objevují a v jaké formě? Jsou to příslušníci rumunského a srbského jazykového společenství, tedy Rumuni a Srbové, a dále členové etnických, národnostních a náboženských skupin, s nimiž Rumuni a Srbové přicházeli dlouhodobě do styku: Cikáni, Turci (ať ve smyslu národním, resp. etnickém, nebo ve významu muslimové), Švábové a Němci, Vlaši (ve všech výše zmíněných významech), Rusové, Moldavani, Řekové a Albánci. Nejčastěji jsou v příslovích zmiňováni příslušníci těchto skupin ve formě substantiva v mužském rodě, méně často ve formě adjektivní. Zmíněny jsou i další země: Anglie, Hercegovina, Chorvatsko, Bosna, Kraňsko (Slovinsko), Ardeal (Sedmihradsko); v jednom rumunském přísloví se objevuje i Evropa. Názvy zemí se objevují podstatně méně často než pojmenování daných skupin, ať již jako substantiva, nebo v adjektivním tvaru.

Jak často se tyto skupiny v příslovích objevují a jaké najdeme v srbských i rumunských příslovích? Nejčastěji zastoupenými skupinami v srbských i rumunských příslovích jsou jednoznačně Cikáni a Turci, které se zároveň shodně objevují v příslovích obou jazykových společenství, stejně jako Řekové a Němci. V rumunských příslovích se velmi zhusta setkáme i s postavou Rumuna, její výskyt v srbských příslovích nelze jednoznačně prokázat, ani vyvrátit (může, ale nemusí to být význam slova *Vlah*).

Jaká přísloví se vyskytují u obou jazykových společenství? Ve třech shodných příslovích se setkáme s postavou Turka, v jednom pak vystupuje Cikán.

Jak reflektují tyto kultury samy sebe v příslovích? Postava Rumuna je v rumunských příslovích, jak již bylo řečeno, zastoupena dosti silně. Přísloví, v nichž se objevuje, se často týkají konkrétně postavy Rumuna a jeho charakteristik. V srbských příslovích se postava Srba objevuje zřídka a většinou ve spojení s jinými skupinami.

Jak je vnímána opozice cizí versus vlastní? Reflexe této opozice v příslovích odpovídá jejímu zobrazení v jazykovém obrazu světa – vlastní, ať jde o zemi nebo lidi, je vnímáno pozitivněji než cizí země nebo lidé.

Příloha

Rumunská přísloví (celkem 76)

a. român

1. Da-mi, Doamne, mintea/gândul românului cea de pe urmă.
2. Zece români pot ședeă într-o casă, cã se-mpacă, dar două femei ba.
3. Românul nu piere.

4. Românului poți să-i iei cu de-a sila, dar să-i dai nu.
 5. Acest nume de român însemnează căi stapân.
 6. La plug se cunoaște românul.
 7. Românu' în țara străină duce dorul și suspină.
 8. Românul ține minte.
 9. Românul știe multe suferi, dar nu uită.
 10. Românul tace și face.
 11. Românul e tăcut, dar e de temut.
 12. A fi român nu glumă.
 13. Românul cât ridică un sac de paie îi al dracului.
 14. Românul cât trăiește, tot crește.
 15. Țiganul manâncă când are, românul când îi e foame și boierul când vrea bucatăru.
 16. Eu voios aș fi catână, dac-ar fi oaste română.
- b. țigan
1. Cum e țiganul așa și ciocanul.
 2. Țiganu' niciodată nu-și are topor bun la casă deși-i meșteșugan
 3. Țiganul manâncă când are, românul când îi e foame și boierul când vrea bucatăru.
 4. Țiganului nu-i e frig, numai ar frige clisă.
 5. Țiganul nu știe ce e șofranul, dar nici boierul meșnița.
 6. Țiganul după ce și-a dat căciula pe apă, a zis: să fie de sufletul tatii.
 7. Țiganul da cu ciocanul și capata banul.
 8. Țiganul cântă de foame.
 9. Țiganul când s-a văzut împărat întâi pe tată-său l-a spânzurat.
 10. Țiganul când a ajuns la mal atunci s-a înecat.
 11. Țiganul a cerut și el la popă un sfânt ca să-l poată praznui.
 12. Tot țiganu' își laudă ciocanu'.
 13. Tot țiganu' își laudă ciocanu'; dar eu barosu' meu că e mai greu.
 14. Te duce unde a dus mutul iapa și țiganul cârlanul.
 15. Crapă pietrele de frig și țiganii în ilic.
 16. De-a valma ca țiganii toamna.
 17. A fi milă ca țiganul de pilă.
 18. A nimerit/brodit ca țiganul miercurea la stână.
 19. Tata rus, mama țigan, numai eu de moldovan.
- c. turc
1. Dreptate a luat-o turcul.
 2. Turcul te bate, turcul te judecă.
 3. Turcul te taie, turcul te juipoaie.
 4. Cum e turcul, și pistolul.
 5. Turcul plătește.
 6. Ho! Stai, că nu dau turcii.
 7. Nu e mai timpul turcului.
 8. Se lasă în nădejde ca turcul în sabie.
 9. Se bat turcii la gura lui.
 10. Dreptate turcească.

11. Dobândă turcească.
12. Turcii gonesc iepurele cu carul.
13. Turcu, de e turc, și tot te lasă întâi să mai manânci și apoi te omoară.
14. Turcul nu caută a prinde calul cu sacul deșert.
15. Turcului să-i dai bani și să-i scoți ochii.

d. ostatní národy

1. Haine de Anglie, petece o mie.
2. Tata rus, mama rusă, numai Ivan moldovan.
3. Tata rus, mama țigan, numai eu de moldovan.
4. Parcă-i pașa din Rusciuc.
5. Nu te juca cu Europa-n bumbi.
6. Să poftesc ca grecii la pușcarie.
7. A fi cald nemțesc.

e. țara

1. Fie pâinea cât de bună nu-i bună în țara străină.
2. Fie pâinea cât de proastă tot se cheamă țara noastră.
3. Fie pâinea cât de rea tot mai bună în țara mea.
4. Cum e țara așa și obiceiurile.
5. Pe vrăjmașii țării tale ai tăi vrăjmașii să-i socotești.
6. Cine umblă din țară în țară nu e om.
7. Decât în țara străină cu pită și cu slănină, mai bine în satul tău cu m-laiul cât de rău.
8. D-ar fi pâinea cât de bună, tot se face clei în gură dacă e-n țara străină.
9. La Dumnezeu și în Țara Românească, toate sunt cu puțință.
10. Mai bine pâinea mai proastă, să se zică-n țara noastră.
11. Nici o poamă nu-i amară ca străinatatea-n țară.

f. străin

1. Decât pâine și miere pe drumuri străine, mai bine o uscătură-n colibă la tine.
2. Pretitundeni e bine, dar acasă e mai bine.
3. Munții noștri cu aur plini și noi slugi pe la străini.
4. Averele străine nu țin de cald.
5. Străinul, să-l ții toată ziua-n poală, seara cică nu mai poate de oase.
6. Străinul totdeauna te lovește și te chinuiește.

g. limba

1. Una vorbim, bașca ne-nțelegem.
2. Din limbi străine să înveți și în limba ta să scrii, ca neamul tău să-ți luminezi.

Srbská přísloví (celkem 105)

a. Srbin

1. Ako ćeš da se osvetiš Turčinu, moli Boga da počne piti rakiju; ako ćeš da se osvetiš Srbinu, moli Boga da ode u hajduke.
2. Srbin kosi, Švaba nosi, Srbin bere, Švaba ždere.
3. Čuvaj se stara Turčina a mlada Srbina.
4. Dok je u cara murtata, i u Srbalja dukata, ni ćeš ni u Carigrad otići, ni od raje oke masle uzeti.

b. Turčin

1. Ako buli Turčin nestane, drugi joj nastane.
2. Ako Turčin pogine, buli drugi ne gine.
3. Ako ćeš da se osvetiš Turčinu, moli Boga da počne piti rakiju; ako ćeš da se osvetiš Srbinu, moli Boga da ode u hajduke.
4. Ako u selu, Turci, ako u polju, vuci.
5. Bolje ti je da te ćera Turčin sa sabljom nego Švaba s perom.
6. Gori je ženski jezik no Turska sablja.
7. Gori je od Turčina.
8. Da nije Turčin pod kapom?
9. Jaoh zlotvoru i caru Turskome!
10. Kad ustane kuka i motika, biće Turkom po Mediji muka.
11. Kad hoćeš o Turčinu da progovoriš, maši se za kapu.
12. Kisli su se Turci na pogaču, da ne idu nikad na Mogaču.
13. Ko te pre? Turčin. A ko te sudi? Turčin./Turčina preš, a Turčin te sudi.
14. Navadio se kao Turčin na krmetinu.
15. Natrkuje kao zima na gola Turčina.
16. Naša Tara ne boji se Turskoga cara.
17. Ne zna pijan Vlah, što je gladan Turčin.
18. Nema zime bez vetra, ni zla gosta bez Turčina.
19. Nema Turčina bez poturčenjaka.
20. Nešto Turčin silom, nešto pop s knjigom, le siromahu ne osta ništa.
21. Ni u gori o Turčinu zlo ne govori.
22. Nude se kao Turci u arište.
23. Nudi se kao Turčin vjerom.
24. O Turčine, za nevolju kume – a ti, Vlaše, silom pobratime!
25. Prolazi kao mimo Tursko groblje.
26. Tako ne klanjao će Turci klanjaju!
27. Tako Tursku vjeru ne vjerovao!
28. Turski ne znam, a kobile ne dam!
29. Turci vele: »Tarana je hrana,« a kauri: »Kupus i slanina!«
30. Turci zeca na kolima hvataju.
31. Turci misle da je raja mala, al' je raja gradovima glava.
32. Turci polje, a Latini morje, a Hrišćani drvlje i kamenje.
33. Turci silom a kaluđeri knjigom počeraše nas u siromaštvo.
34. Urši, burši, ka' i Turci.
35. U Turčina i u zmije ljute, u njih nikad tvrde vjere nema.
36. Čuvaj se stara Turčina a mlada Srbina.
37. Turski aferimi i kaluđerski blagoslovi.

c. Ciganin

1. Ako je i car, nije Ciganin haračmija.
2. Ako sam i crn, nijesam Ciganin.
3. Bijeli se ka' i Ciganska majka.
4. Darni i Ciganku, da te naruži.
5. Će Cigani piju onde je dobro vino.
6. Zabunio se kao Ciganin u luku.
7. Zapanulo Ciganinu carstvo, pa objesio svog oca.

8. Zgodno kao Ciganini u kladama.
 9. Izmamio bi u Ciganke dijete.
 10. Kao da je iz Ciganke đecu vadio.
 11. Kao pijan Ciganin.
 12. Kod popa pio, kod Cigana večerao.
 13. Mijenja kao Ciganin konje.
 14. Osušio se kao Ciganski svetac u odžaku.
 15. Podaj ti Ciganinu torbu, a ne kazuj mu puta.
 16. Svaki Ciganin svog konja hvali.
 17. Tako me Ciganska sablja ne posjekla!
 18. Tako me Ciganska torbica ne hranila!
 19. Tako Ciganin na mene krv ne ličio!
 20. Traži u Ciganke kisela mlijeka.
 21. Udri Ciganče dokle nije tikvu razbilo, a kad razbije, po nehari.
 22. Uzdiše kao Ciganin za daćom.
 23. U Ciganke je crn obraz, al' je puna torba.
 24. Ciganine, ti u nedelju kuješ? – Pa kako ti dobro vidiš!
 25. Ciganin izbio sina, da mu tikvu ne slomi.
 26. Ciganin se mrči da mu je bolje.
 27. Cigani se psuju.
 28. Ciganska đena od varnica se ne plaše.
 29. Ciganska krv nikada se platiti ne može.
 30. Ciganska torba prijekorna večera a poredni ručak.
 31. Ciganski se valja pogađati, a gospodarski plaćati.
 32. Crn kao Ciganin
 33. Boža mi je vjera, ako bih i krao, pošteniji bih bio čovjek nego Ciganin.
 34. Ne diraj Ciganuku, da te ne sramoti.
- d. Švaba
1. Bolje ti je da te ćera Turčin sa sabljom nego Švaba s perom.
 2. Nateže kao Švaba s gaćama.
 3. Srbin kosi, Švaba nosi, Srbin bere, Švaba ždere.
 4. Kao Švaba tralala!
- e. Vlah
1. Ne zna pijan Vlah, što je gladan Turčin.
 2. Ne ujedini, Bože, Vlaha!
 3. Ni u tikvi suda, ni u Vlahu druga.
 4. Od gola Vlaha gola para.
 5. O Turčine, za nevolju kume – a ti, Vlaše, silom pobratime!
 6. Ofukao kao Vlah pitu.
 7. S Vlahom do po zdile, a od po njom u glavu.
 8. S jednim Vlahom jedi i pij za astalom, a drugoga veži u vreću pod astalom: što ti gođ misli onaj pod astalom, to ti misli i onaj za astalom.
 9. U bogata Vlaha i goveda su pametna.
 10. U bogata Vlaha skupa šenica.
 11. Šokci ubokci, Vlasi siromasi.
 12. Vlasi kao orasi.

f. Njemac

1. Nemac svetac.
2. Nemac se ne boji da će gaće izgubiti.
3. Njemački Božić našem melje.
4. Hrvatski most, Šokarčki post i Njemački gost.

g. ostatní země

1. Živi kao beg na Hercegovini.
2. Hercegovina sve zemlje naseli, a sebe ne raseli.
3. Hrvatski most, Šokački post i Njemački gost.
4. Kao Erdeljski tanjir.
5. Prevuci branu, čak hajde u Bosni na hranu.
6. Kranjsko zvono, i Arbanaska žena, i gradsko magare, to su najveći mučenici na ovome svetu.
7. Jede g...a kao Grk hajvar.

h. tuđi

1. Tuđemu se pohvali, a svojemu se požali.
2. Tuđinu se hvali a svojemu pravo kaži.
3. Tuđ nikad neka ne bude koji svoj biti može.

Bibliografie

- Bălan, I. D. (1974). *Cartea înțelepciunii populare: proverbe*. București : Editura Minerva.
- Gruber, J. (1973). *750 rumänische Sprichwörter, 750 proverbe românești*. București: Kriterion Verlag.
- Karadžić, V. S. (1965). *Srpske narodne poslovice*. Beograd: Prosveta.
- Lefter, V. (1978). *Dicționar de proverbe român-englez*. București: Editura științifică și enciclopedică.
- Mršević-radović, D. (2008). *Frazeologija i nacionalna kultura*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije.
- Muntean, G. (1967). *Proverbe românești*. București : Editura pentru literatură.
- Oprea, I. (2005). *Noul dicționar explicativ al limbii române. [CD-ROM]*. București, România: Editura Litera.
- Salzmann, Z. (1997). *Jazyk, kultura a společnost: úvod do lingvistické antropologie*. Praha: Ústav pro etnologii a folkloristiku.
- Simić, M. (nedatováno). *Srpska digitalna biblioteka*. Získáno 16. Září 2013, z www.srpskijezik.com: <http://www.srpskijezik.com>
- Vaňková, I. (2005). *Co na srdci, to na jazyku: kapitoly z kognitivní lingvistiky*. Praha: Karolinum.
- Vlašín, Š. (1984). *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel.
- Zanne, I. A. (1959). *Proverbele românilor: proverbe, zicători, povățuiri, cuvinte adevărate, asemănări, idiotisme și cimilituri*. București: Editura Tineretului.

Reflection of Intercultural Relations in Serbian and Romanian Phraseology

Barbora Krucká

This research examines the reflection of intercultural relations of Serbian and Romanian speech community members in their phraseology. It also focuses at the auto-stereotypes and hetero-stereotypes present in phraseology. As a shared collective experience imposed in the language, phraseology also entails a summary of judgments about the world of the particular speech community, and thus its relationship to its own culture, as well as to different cultures.

This research concentrates at the national, ethnical, language and religious groups that appear in Romanian and Serbian proverbs and phrasal sentences and exclamations, and at the context, in which these groups take part. In addition, it also focuses on perception of one's own community, reflected in proverbs. Thus, language-based stereotypes about foreigners and own group members can be discovered; this leads to a comparison of the perceptions of the concept of "own" vs. "foreign", which is also part of the language-based view of the world.

Proverbs and phrases from the collections of proverbs form a corpus, which is quantitatively analysed. This results in a view of perception of their own nation and ethnical, national and religious groups members in prolonged contact with Serbian and Romanian speech community. Most represented groups are those of Roma (Gypsies) and Turks, which corresponds to the historical and geographical circumstances of proverb formation. As expected, in the opposition "own" vs. "foreign", what is labelled as "own" is viewed positively.

